

MEGSZÁLLÓK ÉS MEGSZÁLLOTTAK

MEGJEGYZÉSEK A NÉMET MEGSZÁLLÁS KIPROVOKÁLÁSÁNAK KÉRDÉSÉHEZ

M Á T H É Á R O N

Borhi László 2019. március 18-án az Index.hu felületén cikket közölt hazánk német megszállásának évfordulójára. Ebben kifejezetten azt állította, hogy a szövetségesek szándékosan provokálták ki a német megszállást, stratégiai előnyök érdekében. Azt is állította továbbá, hogy erre nézve bizonyító erejű dokumentumokat talált egy washingtoni levéltárban. Állításai között szerepelt az is, hogy a magyar zsidóság várható sorsa nem igazán érdekelte a szövetségeseket. Három reakció érkezett az írásra, Laczó Ferenc, Ungváry Krisztián és Gellért Ádám részéről. Valamennyi lényegében véve elutasító volt, bár Gellért Ádámé inkább óvatos fenntartásokat fogalmazott meg, főként a beígért új dokumentumokat hiányolva. Borhi László ezt követően még egy interjúban beszélt a kutatásairól és az inkriminált állításról, majd ezt még egy teltházas vita követte az ELTE Gólyavárban. A vita során tulajdonképpen Borhi László állt egyedül szemben Gellért Ádámmal (Clio Intézet), Joó Andrással (Veritas Történetkutató Intézet) és Ungváry Krisztiánnal (56-os Intézet). Mi lehetett az, ami ennyire hatott a témával foglalkozó történészekre és a történelem iránt érdeklődő közönségre?

A „MEGSZÁLLÁS KIPROVOKÁLÁSA”

Maga a felvetés nem tekinthető újszerűnek, hiszen négy évvel ezelőtt, 2015-ben megjelent könyvében (*Nagyhatalmi érdekek hálójában*, MTA BTK TTI – Osiris, Budapest, 2015) Borhi az első fejezet elején ezzel a tételmondattal nyitott: „A második világháború egy mára már elfeledett fejezete, hogy az Egyesült Államok és Nagy-Britannia kiprovokálta Magyarországot (és Románia) német megszállását.” Majd így folytatja: „A német haderő szétforgácsolásával akarták ugyanis megkönnyíteni a szövetségesek partraszállását Normandiában. E döntés meghozatalakor figyelmen kívül hagyták számtalan ember sorsát.” Ekkor még a sajtóban is bemutatották a könyvet, ráadásul éppen ugyanazon a felületen, ahol az ideji vita is kirobbant. *Amerika provokálta ki a német megszállást* – így hangzott a 2015. augusztus 20-i cikk címe az Index.hu portálon. Borhi még korábban, 2010-ben megvédett akadémiai doktori disszertációjában is hasonlóan fogalmazott: „Washington és London számolt azzal, hogy kiugrás esetén Magyarország német megszállás alá kerül, ám ezt katonai okok miatt mégis ki akarták provokálni, tekintet nélkül a következményekre.”¹ Sőt még egy évvel korábban, a *HVG* hasábjain is írt erről. „Az Egyesült Államoknak már 1943 őszén

1 BORHI László: *Hadüzenettől rendszerváltásig. Az Egyesült Államok és Magyarország, 1941–1991*, akadémiai doktori értekezés, Budapest, 2010, <http://real-d.mtak.hu/369/4/borhilaszlo_5_mu.pdf>.

az állt érdekében, hogy Magyarországot megszállják a németek” – állt a cikk leadjében.² Minderre egyébként Gellért Ádám is utalt a vitában adott válaszában. Részben Borhi nyomán egyébként magam is megemlítettem a kiprovokálás tényét az egykori vs.hu hírportálon 2014. márciusában rendezett vitában, amelyet a hírportál a német megszállás jelentéséről rendezett: „A Magyarországra küldött OSS-misszió egyetlen célja a náci megszállás kiprovokálása volt a normandiai partraszállás előtt” – írtam akkor.³

De ahogyan arra Borhi is utalt, a felvetés egyébként annyira nem új, hogy már Juhász Gyula 1978-ban megjelent forrásgyűjteményének bevezetőjében is felbukkant ez a gondolat, jóllehet Juhász olyan kategorikus kijelentésig, mint amelyet Borhi tett, még nem jutott el.⁴ Egyébként természetes is, hogy Juhász bevezetőjében felbukkant a kiprovokálás gondolata, hiszen az általa közölt dokumentumokban is jelen volt ez az elképzelés, illetve a megszállásból („megszállatásból”) húzható haszon mérlegelése. Juhász tíz évvel későbbi írásában lényegében megismételte fő gondolatait, azonban a kiugrás-kiugratás (beugratás) időzítésére helyezte a hangsúlyt.⁵ Juhász Gyula azonban nem az amerikaiakról, hanem a britekről írt, s bár a történeti irodalomban szokás az angol–amerikai fogalompáros használata, a két titkosszolgálat között nem volt teljesen felhőtlen a viszony.

Az 1944-es megszállás kiprovokálásának gondolata a nemzetközi szakirodalomban is megjelent, legutóbb Deborah S. Cornelius *Hungary in World War II: Caught in the Cauldron* című, magyarra 2015-ben lefordított könyvében.⁶ Az angol nyelvű kiadás 270., a magyar változat 307. oldalán az alábbiak olvashatóak: „Teheránban Roosevelt, Sztálin és Churchill megegyezett a Bodyguard fedőnevű hadművelet stratégiájában, amelynek célja a németek figyelmének elterelése volt a készülődő normandiai partraszállásról. [...] A Zeppelin nevű hadművelet [a Bodyguard része], amely a Balkán közeli megszállásával foglalkozott, ki akarta használni azt a tényt, hogy Hitler megszállottan aggódott déli szárnyáért és ezért ott csapatokat kötött le, amelyek felkészültek egy támadás kivédésére. A megtévesztés valószínűleg sikeres volt, mivel Hitler úgy érezte, félelmeit csak megerősítette az a februári hír, amely szerint Magyarország egy amerikai küldöttséget vár. A megtévesztés egyben a magyarok bolonddátételét is szolgálta.” Szelke László a fenti könyvről négy évvel ezelőtt írott recenziójában a kiprovokálás tételét teljesen természetesnek veszi és így is említi: „Ma már az angol, az amerikai és a magyarországi levéltári források alapján is nyilvánvaló, hogy 1943 őszétől kezdve a Szövetségesek a normandiai partraszállásról, a közelgő »Overlord« hadműveletről szerették volna a németek figyelmét a megtévesztésül kidolgozott »Bodyguard« hadművelettel és ennek részeként a balkáni partraszállást tartalmazó »Zeppelin« hadművelettel elterelni, a magyar érdekek figyelembevételével, csak rövidtávú háborús céljaikra koncentrálnak Magyarország német megszállását, így a német haderő szétaprózódását a megfelelő pillanatban előidézní.”⁷

Az óvatosabban fogalmazóknál is felmerül a német megszállás gondolata, mint a tárgyalások kívánatos melléktermékéé. Meszerics Tamás angol nyelvű, *Undermine, or Bring Them Over: SOE and OSS Plans for Hungary in 1943* című írásában is felbukkant a kérdés. Meszerics így fogalmazott: „a britek terveiben és az iránymutató dokumentumaiban a német megszállást néha nem olyasvalaminek festik le, mint amire fel kell készülni, hanem a magának a küldetésnek a közvetett céljaként.”⁸ Ugyanitt az amerikai terveket lényegében képtelenség-

2 BORHI László: *Hantapolitika*, <https://hvg.hu/hetilap.szellem/200913_MAGYARORSZAG_NEMET_MEGSZALLASA_ES_AZ_USA_Ha>.

3 MÁTHÉ Áron: *Büntudatra nem lehet nemzetet építeni*, <<https://vs.hu/kozelet/osszes/buntudatra-nem-lehet-nemzetet-epiteni-0325#ls0>>.

4 *Magyar–brit titkos tárgyalások 1943-ban*, szerk., bev. JUHÁSZ Gyula, Kossuth, Budapest, 1978. Lásd pl. 62. oldal: „Az állásfoglalás [augusztus] 23-án készült el, és leszögezte, hogy a magyar kapituláció katonai és politikai szempontból egyaránt nagy zavart keltene Németországban, és ha a példát Románia is követné, Németország olyan válságos helyzetbe kerülne, ami Magyarország megszállására kényszerítené. Ezt, mivel feltehetőleg máshonnan vonna el német csapatokat, az állásfoglalás előnyösnek tekintette.”

5 JUHÁSZ Gyula: *Magyar béketárgyalások 1943-ban =Magyarok a Kárpát-medencében*, szerk. GLATZ Ferenc, Pallas, Budapest, 1988, 292–299.

6 *Kutyaszorítóban – Magyarország és a második világháború*, Rubicon Könyvek, Budapest, 2015.

7 Lásd SZELKE László recenzióját a *Hadtörténelmi Közlemények* 2015/4. számában: <http://epa.oszk.hu/00000/00018/00037/pdf/EPA00018_hadtortenelmi_2015_4_1197-1199.pdf>.

8 Tamás MESZERICS: *Undermine, or Bring Them Over. SOE and OSS Plans for Hungary in 1943*, *Journal of Contemporary History* 2008/2., 214.

ként mutatja be: „Elérni Magyarország kiválását a háborúból, úgy, hogy az a lehető legnagyobb kárt okozza a német hadigépezetnek, de eközben nem ki-provokálni a német megszállást, nos, ez elég magasra feltett lécz volt, ha ugyan nem fogalmi ellentmondás.” Vajon az amerikaiak tényleg ennyire tájékozatlanok lettek volna?

Nyugaton a kiprovokálás tézise nemcsak hogy megjelent, de egyáltalán nem számít ördögtől valónak a katonai elemzők között: „Hitler három fő szövetségese a Balkánon Bulgária, Magyarország és Románia voltak. Ezek az országok fontos emberanyag- és olajforrást jelentettek. [...] A Szövetségeseknek nem volt rá szüksége, hogy ezek az országok hátat fordítsanak a Tengelyhatalmaknak. Csak annyi kellett, hogy elegendő zűrzavar és ellenállás alakuljon itt ki, ami miatt Németországnak a normandiai partvédelemből kell csapatokat kivonnia, hogy a Balkánon az érdekeit meg tudja védeni.”⁹

Egy másik elemzésben eléggé kétértelműen fogalmazva az amerikai titkosszolgálat magyarokkal kapcsolatos munkáját ugyan kudarcnak nevezik, de azt is megjegyzi, hogy a Veréb-misszió pozitív mellékhatásai is voltak: „Míg a Veréb-misszió kudarcra zárult, mégis nagy stratégiai előnyt hozott. Kettő a német páncélos hadosztályokból, amelyeket Magyarország eltiprására használtak fel, Franciaországból lett kivonva, és nem voltak teljesen bevethetőek vagy egyszerűen nem a megfelelő helyen voltak a D-napon. A Veréb-misszió alapot teremtett egy másik küldetéshez. 1944 októberében az OSS »Molly« fedőnevű ügynökét bejuttatta Budapestre. Az ügynök a Szövetséges Erők Főhadiszállása, illetve magyar ellenálló csoportok üzeneteit juttatta el Magyarországnak kormányzójához, Horthy tengernagyhoz, sürgetve őt, hogy forduljon erőivel a németek ellen és adja meg magát az oroszoknak. Mollynak sikerült személyes kihallgatást eszközölnie Horthynál, és meggyőzte, hogy egy nappal találkozájuk után adja ki a fegyverletételi deklarációt. A németeknek újra nagyszámú csapatot kellett a magyarok leverésére mozgósítaniuk. Molly, aki egyébként egy férfi volt, bujdosni kényszerült, de túlélte a háborút.”¹⁰

Más írásokban érdekes felvetéseket találhatunk, ami ugyan nem a kiprovokálásra, hanem a megszállás egyéb járulékos mellékhatásaira vonatkozik: „Akárhogyan is, [a német megszállás után] a szociáldemokratákkal Budapesten kegyetlenül leszámoltak, és így csak a kommunisták maradtak, hogy egy szervezett ellenállást építsenek ki, azért, hogy a háború végén átvehessék a hatalmat.”¹¹ Ez az összefoglaló munka például látszólag átveszi a kommunista propaganda és a párttörténetírás fő tételét, miszerint a náciellenes ellenállást a kommunista párt szervezte és vezette. Ez utóbbi állítás természetesen nem igaz, hiszen a nemzeti ellenállásban a létező kommunista és más baloldali csoportokon kívül nagyon sok más irányzat is meghatározó módon jelen volt – nem utolsósorban a Kisgazdapárt tagjai, a református egyház vagy éppen az egykori turulista Zsabka Kálmán. Két dologra azonban figyeljünk oda. Az egyik, hogy mi volt ezzel a célja a kommunistáknak (a háború utáni hatalomátvétel), a másik pedig, hogy a német megszállás járulékos következménye volt a náciellenes ellenzék fizikai felszámolása. (Valójában persze csak egy részét számolták fel a náci biztonsági szervek.)

Itt meg kell állnunk egy pillanatra. Jelen írásmű legfontosabb tétele, miszerint *a Borhi László által leírt állítás nem számít sem különösnek, sem pedig előzmény nélkülinek*, ráadásul bőségesen elengedő közvetett bizonyíték is utal rá. Vagyis az első pont annak a leszögezése, hogy a szövetségesek olyan játszmát folytattak a magyar féllel, amelyben eleinte az egyik lehetőség volt az ország náci megszállásának kiprovokálása, és amely lehetőség végül a fő opcióvá vált.

az ország náci megszállásának kiprovokálása fő opcióvá vált

9 Major Jon S. WENDELL: *Strategic Deception Behind the Normandy Invasion*, <<https://www.globalsecurity.org/military/library/report/1997/Wendell.htm>>.

10 Patrick K. O'DONNELL: *Operatives, Spies, and Saboteurs. The Unknown Story of the Men and Women of World War II's OSS*, Free Press, New York, 2004, 76.

11 Nigel WEST: *Historical Dictionary of World War II Intelligence. Historical Dictionaries of Intelligence and Counterintelligence*, The Scarecrow Press, Toronto, 2008, 61.

Megszállók – Háborúvégi grafika
 Áldor Péter 1944 című könyvéből
 (Borochow-Kör, Bp. 1945)
 (A Terror Háza Múzeum tulajdona)

Ezzel a magyar fél is tisztában volt, de különböző okokból nem tudott ellene hatékony lépéseket tenni. A vita újszerűségét az adta, hogy Borhi László az állította, hogy egyértelműen és közvetlenül erre utaló levéltári forrásokat talált Washingtonban, hiszen öt éve még azt írta a Veréb-misszióról: „Duke-ban is felmerült a háború után, hogy küldetésének valódi célja a német megszállás elérése volt. [...] Közvetlen, perdöntő bizonyíték azonban nem áll rendelkezésünkre annak bizonyítására, hogy a küldetésnek a német bevonulás kikényszerítése lett volna a célja, bár ezzel a fejleménnyel mindenképp számolni lehetett.”¹² Van azonban egy közhely, amely arra vonatkozik, hogy a lényeges dolgokat soha nem írják le, különösen nem a diplomáciában és a titkosszolgálatoknál. Ez természetesen túlzás, de jelen esetben annyi közvetett bizonyíték áll rendelkezésre – ahogyan azt Borhi 2015-ös könyvében meggyőzően már bemutatta –, hogy közvetlen bizonyítékokra nem is biztos, hogy szükség van.

HÉT KIEGÉSZÍTŐ ÁLLÍTÁS A NÉMET „BEUGRATÁS” KAPCSÁN

Az első állításom az, hogy mindez nemcsak az amerikaiak vagy a britek, de a szovjetek érdekében is állt. Pálóczi-Horváth Györgyön keresztül ugyanis a szovjetek mindent tudtak a magyar béketapogatózásokról.¹³ Sőt az újabban felmerült gyanú szerint a szovjetek Böhm Vilmos, a brit külügyi Sajtófigyelő Iroda (FOID) magyar emigráns munkatársa révén is kaptak jelentéseket, aki Stockholmban működött közre a tárgyalásokban.¹⁴ A szovjet igényre vonatkozóan, amely Magyarország „megszállására” vonatkozott, már korábban Juhász Gyula is közölt egy brit feljegyzést: „A szovjet kormány nyíltan azt szeretné, ha Magyarország most elszánná magát erre a reménytelen lépésre, és azzal kikényszerítené a megszállást, ami magyar német erőket kötne le.”¹⁵

12 BORHI László: *Nagyhatalmi érdekek hálójában. Az Egyesült Államok és Magyarország kapcsolata a második világháborútól a rendszerváltásig*, MTA BTK TTI – Osiris, Budapest, 2015, 71.

13 Lásd részletesen: RAINER M. János: *Esetek a magyar hírszerzés történetéből, 1957–1967*, Rubicon 2002/6–7., 50–57.

14 Wilhelm Agrell svéd kutató a Venona-anyagok (vagyis a megfejtett szovjet üzenetek) alapján Böhm Vilmost „Orestes” fedőnév alatt működő szovjet ügynökként azonosította: <<https://www.haaretz.com/1.4725257>>.

15 *Magyar–brit titkos tárgyalások 1943-ban*, 64.

A jelenlegi kutatások alapján azonban erről nem tudunk többet mondani, mindössze a szovjet-kommunista gyakorlattal és Sztálin észjárásával szembeni megalapozott rosszhiszeműség szerint tételezhetjük ezt fel. Végül is miért lett volna ellenére Sztálinnak, hogy a németekkel végeztesse el a piszkos munka egy részét, akik buzgón eltakarították a két világháború közötti polgári rendszer képviselőinek jelentős részét? Igaz, ezt két lépésben tették meg (1944 márciusában és októberében), de az eredmény magáért beszélt. Vajon csak anekdota az a Bajcsy-Zsilinszkyre vonatkozó állítólagos kommunista megjegyzés, miszerint „jó, hogy a nyilasok elintézték, mert egyébként nekünk kellett volna”? Erre a tényezőre mások is felfigyeltek már. A jobboldalinak a legnagyobb rosszindulattal sem nevezhető HVG-ben például négy évvel ezelőtt Szegő Iván Miklós tollából ezt olvashattuk: „Az, hogy Moszkva 1944–45-ben döntő befolyásra tett szert Magyarországon, egy speciális tényezőnek köszönhető. Erre Schöpflin György *Politics in Eastern Europe* című könyve mutat rá. Minket is a Vörös Hadsereg szállt meg, akár a többi térségbeli országot, de ezt a magyar politikai és adminisztratív elit eltűnése kísérte. A horthysta elitet 1944-ben a német megszállás, illetve a nyilasok »őrségváltása« távolította el részben, majd a nyilasok menekültek el az országból.”¹⁶ De tovább is mehetünk egy lépéssel: vajon valóban ellenére lett volna Sztálinnak, hogy a „Dogwood” fedőnevű cseh üzletember által kiépített, „Cereusként” ismert, Magyarországon is jelen levő amerikai kémhálózat jelentős részét 1944. március 19. után a német biztonsági szervek felszámolták?

A második állításom az, hogy az Egyesült Államok és a Brit Birodalom nem volt érdekelt a megegyezései béke lehetőségében, és nem voltak érdekeltek egy Hitler nélküli, még csak nem is náci, de konzervatív Németország létrejöttében sem. Nem állítom, hogy ennek csak úgy, önmagától komoly esélye lett volna (ahogyan az elbukott Valkűr-konspiráció is mutatja), de talán még esélyt sem akartak ennek adni. A feltétel nélküli megadás meghirdetése lényegében ezt az üzenetet is hordozta, amellyel, hogy a szovjetek felé egyfajta biztosítékot is jelentett. Talán nem túl merész feltételezés, hogy Sztálin, bár a kiontott vér miatt nyilván nehezebben, de mégiscsak képes lehetett volna egy különbékét kötni. Sztálinnak az angol–amerikai szövetségesek felé irányuló zsarolási potenciálja nemcsak a Vörös Hadsereg erején, illetve erkölcsi alapokon állt (tudniillik a szovjet állampolgárok halottainak millióin, amit hadianyaggal és egy közép-európai befolyási övezettel fizettek ki), hanem azon a lehetőségen is, hogy esetleg különbékét köt Hitlerrel.¹⁷ Éppen ezért kapcsolódik ide az a feltételezés is, hogy sem az angoloknak, sem pedig az amerikaiaknak nem állt érdekükben, sőt nem állt lehetőségükben sem megegyezni a tengelyhatalmak kisebb szövetségeivel, így például Magyarországgal. Nem véletlen, hogy végül folyamatosan igyekeztek a szovjetekhez utasítani a magyar küldötteket, és a szovjeteket a tárgyalások fő vonalairól tájékoztatták.

A harmadik állításom, hogy a II. világháború nem a zsidóságért folytatott harc volt. Akármennyire is világosnak tűnik a holokauszt borzalmai után, hogy tulajdonképpen mi ellen harcoltak a szövetségesek, a háborús években nem ez volt a fő motivációs erő a hadviselő államok vezetői és társadalmi számára. Ungváry Krisztián tehát Borhi László állításait kritizáló cikkében cinikusan és sandán állítja, hogy „az amerikaiak tudták, hogy a magyar zsidóság nem számíthat a többségi társadalomra”. Ezzel szemben Borhi egy interjúban rámutatott: „Hollandiában is elég volt 200 német a teljes zsidóság deportálásához. [...] Friss kutatások kiemelték a helyi – lengyel, ukrán, lett, litván stb. – kollaboránsok fontos szerepét a népirtásban. Ez fontos eredmény és komplex megvilágításba helyezi a népirtás történetét [...], de erre nem került volna sor a német megszállás nélkül.”¹⁸ A teljes képhez azonban az is hozzátartozik, hogy a szövetségesek saját társadalmakra sem számíthattak volna feltétlenül, ha ezt helyezik

16 SZEGŐ Iván Miklós: *Nem Jaltában telt el Kelet-Európa sorsa*, hvg.hu 2015. február 8., <https://hvg.hu/kultura/20150208_nem_jaltaban_dolt_el_Kelet_Europa_sorsa>.

17 Lásd az ezzel kapcsolatos angol–amerikai félelmeket: Vojtech MASTNY: *Stalin and the Prospects of a Separate Peace in World War II*, *The American Historical Review* 1972/5., 1365–1388.

18 *Amikor az angolok és az amerikaiak segíthettek volna a zsidóknak, nem tettek semmit – Kolozsi Ádám interjúja Borhi Lászlóval*, Index.hu 2019. április 4., <https://index.hu/techtud/tortenelem/2019/04/04/borhi_laszlo_interju_nemet_megszallas_kiugras_amerikai_provokacio_holokauszt_felelosseg>.

a hadviselés céljainak középpontja. „Fritz Laufer ajánlataihoz, amelyek mentőalkuk megkötésére vonatkoztak [...] járult egy másik mentőajánlat, amelyet a náci csak azért tettek, hogy rosszindulatú terveiket végrehajthassák. Ilyen lett volna a zsidók felhasználása arra, hogy éket verjenek a Szövetségesek és azok saját társadalmi közé, és hogy Rooseveltnél elnök fejére bajt hozzanak a választási évben (a normandiai partraszállás bizonytalan kimenetele környékén) azáltal, hogy őt mint a »zsidók háborújának« folytatóját állítják be, és végül, hogy Sztálin és Amerika közé is éket verjenek.”¹⁹ Egy másik munkában nyíltan kimondják: „Az OSS-t nem igazán érdekelték részleteikben a német légerek, mivel ezek az információk a zsidók kiirtására vonatkoztak”.²⁰

A negyedik állításom arra vonatkozik, hogy az elemzések általában figyelmen kívül hagyják a magyar titkos küldöttek tárgyalópartnereinek jellegzetességeit. A törökországi titkos tárgyalások eleinte a brit Special Operation Executive, a SOE munkatársaival folytak. Márpedig a SOE-t a tengelyhatalmak területein végrehajtandó diverzióra, szabotázsakciókra, gerillahadviselés támogatására és általában a felforgatás elősegítésére hozták létre. Erre egyébként Magyarország vonatkozásában már jóval 1944 előtt is készültek: „1940 közepén Owen O’Malley [budapesti] brit nagykövét elhárította a SOE tervét, amely arra vonatkozott volna, hogy felrobbantsák a budapesti hidakat. Arra hivatkozott, hogy egy ilyen cselekmény nagyon sokat rontana Nagy-Britannia magyarországi jó hírén.”²¹ Az OSS pedig éppen csak ekkortájt kezdte el az önálló tevékenységet. Ambiciózus fiatal emberek csapata volt, akik alig várták, hogy valami „nagyot” alkossanak és hozzájáruljanak hazájuk győzelméhez. A helyzetet bonyolította, hogy nemcsak a különböző hírszerző szervezetek között, de még az egyes intézmények részlegei között is rivalizálás folyt. „Az OSS New York-i titkos hírszerző részlege ugyanolyan lelkes volt, hogy fejest ugorjon a magyarországi

különleges műveletekbe, mint amilyen lelkesnek az isztanbuli állomásuk tűnt.”²² A legkülönbözőbb helyeken – Lisszabon, Stockholm, Isztanbul – folytatott tárgyalások, amelyekben New York mellett kairói és ankarai szövetséges hírszerző irodák is szerepet kaptak, s ráadásul egyszerre legalább négy an-

gol–amerikai hírszerző szervezet működött közre (FOID, SOE, MI6, OSS), nem beszélve a magyar szervekről, illetve a német Abwehr Szófiában működő, Dr. Delius álnevet viselő Otto Wagner ezredeséről, továbbá a szovjetekről. Minden felelős vezető számára nyilvánvalóvá kellett hogy tegye, hogy a sok információ immár inkább zajjává, sőt „zajfelhővé” áll össze, a dekonspirálódásnak nemhogy a veszélyével, hanem inkább logikus következményével. Mint ahogyan erre már utaltam, a magyar fél ennek tudatában volt, de nem tudott ellenszert a kérdésre, hiszen kényszerhelyzetben volt. Megkockáztathatjuk, hogy a SOE-anyagok alapján az is egy opció volt, hogy a német megszállás esetén a SOE jól bevált, „forradalmi” stratégiáját alkalmazva nekiláthassanak a szokásos tevékenységnek.

Az ötödik állításom: amikor a kiugrás és/vagy beugratás kérdését vizsgáljuk, nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt, hogy a három szövetséges nagyhatalom számára a kisebb országok – akár tengelyhatalmi szövetségben harcoltak, akár az ő oldalukon álltak – ügyei „fentről” elintézendő kérdéseknek számítottak. Űgy is fogalmazhatnánk: a kisállamok sorsa tárgyként, eszközként jelent meg számukra. Borhi László 2015-ös könyvében erről így ír: „A Churchill és Sztálin között létrejött megállapodás tükrözi azt a hagyományos brit álláspontot, miszerint Nagy-Britannia jogot formálhat a számára jelentéktelen országok sorsának eldöntésére az európai rend biztosítása érdekében.”²³ Mindez óvatos és finom

19 *Secret Intelligence and the Holocaust. Collected Essays from the Colloquium at the City of New York*, szerk. David BANKIER, Enigma Books, New York, 2006.

20 Richard BREITMAN – Norman GODA – Timothy NAFTALI – Robert WOLFE: *U.S. Intelligence and the Nazis. National Archives Trust Fund for the Nazi War Crimes and Japanese Imperial Government Records Interagency Working Group*, Washington, 2004, 37.

21 Andras BECKER: *British Strategy in Hungary in 1944 and the Hungarian Jewish Commandos of the Special Operations Executive*, Hungarian Studies Review 2017/1., 4.

22 MESZERICS: *I. m.*, 209.

23 BORHI: *Nagyhatalmi érdekek hálójában*, 55.

határozottan érvényesült a kisebb államok sorsának „fentről” való elrendezése

Megszállottak – Háborúvégi grafika
 Áldor Péter 1944 című könyvéből
 (Borochow-Kör, Bp. 1945)
 (A Terror Háza Múzeum tulajdona)

megfogalmazása a valóságnak, hiszen Magyarországról már 1938 tavaszán *lemondott* a brit diplomácia. „Magyarország elveszett a számunkra” – írták le feketén-fehéren, majd hozzátették, hogy Nagy-Britannia nem tud olyasvalamit ajánlani, ami a német gazdasági és politikai expanziót ellensúlyozná Magyarország irányában.²⁴

A szovjet politikáról a kisállamok viszonylatában nem is érdemes beszélni, elég csupán a balti és a finnországi expanzió brutális természetére utalni. A világ-színpadra ismét fellépő Egyesült Államok esetében pedig szintén határozottan érvényesült a kisebb államok sorsának „fentről” való elrendezésének elve – és egyáltalán nem csak a tengelyhatalmi kis országokról volt szó. Rooseveltnél például egy ízben „kijelentette, hogy végtére is a nagyhatalmak fogják eldönteni, hogy mit kap Lengyelország és mit nem, és hogy neki nem áll szándékában a békekonferencián alkudozni Lengyelországgal vagy bármelyik más kis állammal. Ami pedig Lengyelországot illeti, az a fontos, hogy olyan megoldást találjanak vele kapcsolatban, ami segít megőrizni a világbékét.”²⁵

A kisállamok sorsának „elrendezése” bizonyos értelemben a szuverenitást is megkérdőjelezte, abban az értelemben, hogy mind az angol, mind az amerikai fél az adott ország kormányformájának, politikai berendezkedésének meghatározására is igényt formált. Éppen ezért nem könnyítette meg a magyar tárgyalási pozíciót, hogy angol és amerikai részről nem is annyira burkoltan kifejeződött az igény egy rendszerváltásra. (A szovjeteket ismét csak nem érdemes említeni: ez náluk nem is lehetett kérdés.) Glenconner, a kairói SOE-főnök arra az álláspontra jutott, hogy a német megszállás csak javítana a helyzeten, mivel „semmi jó nem várható a jelenlegi kormányzó erőkkkel való játékunkból”.²⁶

Mindezzel párhuzamosan megfigyelhető volt, hogy a britek habozás nélkül cserben hagyják protezsáltjaikat, vagy éppen a saját helyzetük megkönnyítésére vonják be őket a háborúba. Az előbbire volt példa Lengyelország esete. Ők konkrét „garanciákat” kaptak német támadás esetére, miközben a garanciák

²⁴ Magyar–brit titkos tárgyalások 1943-ban, 20.

²⁵ Idézi Piotr Stefan WANDYCZ: *The United States and Poland*, Harvard University Press, Cambridge, 1980, 264.

²⁶ MESZERIC: *I. m.*, 203.

beváltásakor kiderült, hogy a brit–francia szövetségnek nem volt se lehetősége, se szándéka segítséget nyújtani. Ugyanígy járt Finnország a Szovjetunió támadásának idején, bár ők még garanciákat sem kaptak, csak szavakat. Az összes még létező vagy létrejövő délkelet-európai államalakulat megszívlelte Jugoszlávia példáját, ahol 1941. március 17-én a britek és a szovjetek németellenes katonatisztekre és tömegekre támaszkodva puccsot robbantottak ki, megdöntve a tengelyhatalmakhoz csatlakozó kormányt. Ezután azonban az új jugoszláv vezetés magára maradt. A németek megtorlásként először is lebombázták Belgrádot, majd rövid úton lerohanták az országot. A britek nem tudták megvédeni Görögországot sem. De hasonlóképpen Heydrich meggyilkolása is tulajdonképpen arról szólt, hogy a náci szempontból túlzottan sikeres Cseh-Morva Protektorátus projektjét megtorpedózzák – kerül, amibe kerül. És valóban: a német uralmat elfogadó s azzal együttműködő cseh lakosság, illetve gazdasági és államapparátus számára ez középtávon lélektani fordulóponttá, de legalábbis erkölcsi hivatkozássá vált – viszont közben ártatlanok haltak meg százszámra és tízezrek kerültek fogságba. Vajon ezek után mire kellett volna gondolnia egy magyar államférfinek vagy vezető állású katonatisztnak, amikor az angolszászokkal kezdett tárgyalásokba?

Végezetül, hatodikként mindehhez hozzá kell venni az elszigeteltség kérdését. Azt, hogy nem egyszerűen arról volt szó, hogy néha nem lehetett tudni, hogy ki a barát és ki az ellenség, hanem hogy szinte csak ellenséget lehetett az adott cselekvési mezőben azonosítani. A „Cereus” amerikai kémhálózatban és az körül zajló többes játszmának például Hátszegi-Hatz Ottó, a magyar katonai attasé és titkos küldött is részese lett, mivel „Trilium” fedőnéven

a hálózat tagjává vált. A másik oldalon meg kell említeni a hazai katonai és polgári adminisztráció nemzeti kisebbségi érzéstől fűtött, és a németeknek görcsösen megfelelni akaró vezető tagjait. Azt láthatjuk tehát, hogy a titkos tárgyalásokat kezdeményező magyar kormánynak nem volt valami könnyű dolga. Annál kevésbé, mivel a hazai németbarát vagy éppen nemzetiszocialista erőknél kívül még számolni kellett a Nyugaton élő és működő baloldali magyar disszidensekkel

is. Nem tudjuk, hogy a „vörös emigráció” kétévtizedes hitelromboló tevékenysége mennyiben járult hozzá a Magyarországgal szembeni elítélő brit és amerikai kormányzati véleményklíma kialakulásához. A hazaárulók tekintetében a Kállay-kormánynak kétfrontos háborút kellett vívnia.

Nem lehetett szó közös, közép-európai összefogásról sem. Az elszigeteltséghez ugyanis hozzájárult Szlovákia, Horvátország és Románia közös nevezője a magyar kérdésben – még egy „tengelyhatalmi kisantant” gondolata is felmerült! Nyilvánvalóan a magyar revízió megvalósult fejleményei és fenyegető lehetőségként értelmezett törekvései álltak ennek a háttérben. Azonban nehéz lenne a korabeli magyar politikumot hibáztatni azért, hogy a magyarellenes alapon álló államokkal szemben saját, jogos igényeit érvényesítette. Ezzel együtt magyar próbálkozások voltak a régió belüli összefogásra, vagy akár a közös cselekvés kialakítására is. Ilyen volt a lengyel földalatti állammal való együttműködés, az ukrán nacionalista gerillákkal kibontakozó kapcsolatok ügye, vagy akár a jugoszláv csetnik-, majd partizánmozgalom felé való tapogatózások és Szlovákia felé sem volt minden szál elvágva. Ezek összefoglaló bemutatásával a magyar történetírás a mai napig adós. A régió nemzeteinek egymás közötti érdekellentéteire azonban a nagyhatalmi politika is sikeresen játszott rá. Ennek a szövetségesek részéről megjelenő formája volt az adott tárgykört tekintve Magyarország és Románia „megversenyeztetése” a kiugrás és a tervezett rendszerváltás kapcsán, melynek alapján Romániát azonosították olyan országgént, ahol az átállást az akkori rezsimmal meg lehet valósítani. De ide tartozik az is, hogy a csehszlovák emigráció részéről Beneš a magyarok által kezdeményezett, elvileg titkos isztanbuli tárgyalásokról a londoni rádióban nyilatkozott (a hírt a Reuters is átvette) – nyilván nem a jóindulat jegyében.²⁷

hazaárulók tekintetében a Kállay-kormánynak kétfrontos háborút kellett vívnia

27 TÖRÖK Bálint: *Farkas esz meg, medve esz meg... Szent-Iványi Domokos és a magyar függetlenségi mozgalom, Európai Magyar Protestáns Szabadegyetem, Basel–Budapest, 2004, 70.*

HASONLÓ TÖRTÉNEŠZVITÁK

A helyzet tehát a kiugrás/beugratás – vagyis a német megszállás kiprovokálásának – kérdésében némileg hasonlít a felszabadítás/megszállás vitájához, amelyben egyértelműen emlékezetpolitikai – sőt egyszerűen politikai – okokból védte néhány baloldali történész és baloldali politikus is a „felszabadítás” képtelen képzetét. Legutóbb Krausz Tamás marxista történész és az általa jegyzett (poszt)-szovjet kötet, majd a részben arra válaszként megírt L. Balogh Béni-féle magyar dokumentumkötet kapcsán zajlott le egy rövid lélegzetű vita erről.²⁸ Jelen sorok írója ebben az esetben reméli, hogy mindez csak utóvédharc volt, hiszen a kommunista diktatúra bukása óta az adott vita esetében is több mint negyedszázad telt el. A kiugrás/beugratás problémája hasonlít ahhoz a nemzetközi szintéren lezajlott vitához, amely arról szólt: vajon készítette-e elő a Szovjetunió támadást a hitleri Németország ellen? Két évtizeddel ezelőtt még az olyan ikonok is, mint John Lukács, „revizionizmusként” utasították el az ilyen nézeteket: „az utóbbi időben revizionista hullám keletkezett, amely főként (bár nem kizárólagosan) Németországból és Ausztriából indult ki. A történettudomány persze bizonyos mértékben mindig revizionizmus. Magyarázatot kell találnia a sokféle lehetőségre, amely fennállt; a történész mindig újra és újra tárgyalja a történelmet. Ami számít, az a revizionizmusnak a célja. Ebben az esetben egyes revizionisták célja Hitler Harmadik Birodalmának – a legjobb esetben részleges – rehabilitációja: amellet kívánnak érvelni (és néhány esetben azt akarják »bizonyítani«), hogy Hitler 1941. évi támadása Oroszország ellen csupán megelőzés volt, mert Sztálin volt az, aki abban az évben támadást készítette elő Németország ellen.”²⁹ Mára azonban az elfogulatlanul gondolkodó előtt teljesen világos, hogy a Szovjetunió igenis készült a náci Németország elleni offenzív háborúra, és hogy a náci Németország lényegében preventív csapást mért Sztálin hadseregére. Erről egyébként átgondolt és jól tagolt elemzést éppen Ungváry Krisztián tett közzé, három évvel ezelőtt.³⁰ Ezzel együtt azonban az is világos, hogy mindez nem könnyít a náci lelkismeretén.

Ami viszont érdekes kérdés: a megszállás/felszabadítás, illetve a szovjet támadó tervek kapcsán a berögzült szovjet „antifasiszta” nézettel szembeni álláspontot elfoglalók miért utasítják vissza Borhi László megállapításait? Vajon nem arról van-e szó, hogy a két előbbi vitás kérdésben egyértelműen a jelenlegi orosz, „putyinista” emlékezetpolitika ellenében tett – egyébként megalapozott – állásfoglalásról van szó, míg a mostani vita esetében egy egykori magyar álláspont, illetve annak öröksége mellett kellene letenni a garast? Vajon nem lehet, hogy ebben az esetleges történettudományi kételyek mellett főként politikai okok játszanak szerepet? Az tudniillik, hogy a jelenlegi poszt-európaivá váló nyugati liberális világban nagyon is helyénvaló (vagyis politikailag korrekt) a mai Oroszország sztálini örökségét elítélni – amely örökség illetően kezelésével egyébként jelen sorok írója is egyetért –, miközben még mindig nem „ér” annak a felismerése, hogy az 1945 előtti hazai világ a maga minden hibájával és bűnével együtt magyar világ volt – vagyis a miénk. Vajon nincs-e igaza Schmidt Máriának, amikor ezt kicsit nyersebben így fogalmazta meg a német megszállási emlékmű kapcsán kibontakozott vitában: „A ballib elit legnagyobb problémája az, hogy a »magyar érdek« szóösszetétel a számára értelmezhetetlen. Ehelyett minden idegszálával valami körvonalazatlan »haladó«, elegánsabban: »progresszív«, és ezért értelemszerűen a nemzetit meghaladó, vagyis nemzetekfeletti, értsd: kozmopolita vagy internacionalista értékközösség tagjaként értelmezi magát, miközben egyes képviselői észre sem veszik, hogy valójában idegen érdekek kiszolgálóivá szegődtek el.”³¹

28 MÁTHÉ ÁRON: *Kísértet járja be a történettudományt*, Kommentár 2013/3., 107–111; *A magyar megszálló csapatok a Szovjetunióban. Levéltári dokumentumok 1941–1947*, szerk. KRAUSZ TAMÁS – VARGA ÉVA MÁRIA, L'Harmattan, Budapest, 2013; „Törvényes” megszállás – *Szovjet csapatok Magyarországon 1944–1947 között*, szerk. L. BALOGH BÉNI, Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest, 2015.

29 GABRIEL GORODETSKY: *Grand Delusion: Stalin and the German Invasion of Russia*, Yale University Press, New Haven, 2001, 408. Vö. JOHN LUKÁCS: *The Evils*, The New Republic 1999. november 15., 47–49 (magyarul megjelent: <<http://www.c3.hu/~klio/klio003/klio145.html>>).

30 Lásd <https://index.hu/tudomany/tortenelem/2016/06/29/ungvary_krisztian_molotov-ribbentrop_paktum_sztalin_a_szovjetunio_felolossosege_a_ji_vilaghaboruban_a_becsapott_csalo>.

31 SCHMIDT MÁRIA: *A múlt fogságában*, válasz.hu 2014. június 30., <<http://valasz.hu/publi/a-mult-fogsaganban-101365>>.

De mi állhat az egész mögött? Alighanem a magyar múlt feletti ítéletmondás igénye, a holokausztért való általános „magyar felelősség” féltve őrzése. Tágabban értelmezve pedig a bő száz éve megfigyelhető értelmiségi népnevelő, másképpen nemzeti dekonstrukciós elv.

„REHABILITÁLJA-E” A HORTHY-KORSZAKOT A MEGSZÁLLÁS-VITA?

Sztójay Döme népbírósi perének népügyésze így fogalmazott: „Az elsőrendű vádlott tehát tulajdonképpen az a társadalmi osztály, amely fölött a történelem már ítélte.” Marosán György pedig, a per politikai ügyésze ezt így egészítette ki: „A vádlottak padján Sztójayékkal együtt egy 25 éves politikai, gazdasági és társadalmi rendszer ül, és ezért kell kemény ítéletet mondani, mert a személyeken túl egy rendszer felett is ítéletet mondunk.”³² Később, visszaemlékezéseiben Marosán a következőképpen jellemezte az 1956-os forradalmat megelőző tavaszi–nyári hónapokat: „Olyan messzire jutottunk el, hogy a nagy szellemi és eszmei zűrzavarban nem kell már marxizmus, hanem »keresztény magyar erkölcs« kell – mondták, hirdették azok, akik a második világháborúban keresztény és magyar erkölcs címen a becstelen magyar megsemmisülést zúdították az országra”; majd duzzogva teszi hozzá, hogy „magyar demokrácia kell, magyar igazság”.³³

A magam részéről azt gondolom tehát, hogy akik vehemensen támadják a német megszállás kiprovokálásának lehetőségét – vagy éppen tényét – arra alapozva, hogy ez mintegy felmentést ad a „magyar felelősség” alól, azok lényegében Marosán Györggyel és a többi kommunista politikussal és általában a „népi demokratikus rendet” megalapozó, 1944. őszi szegedi ellen-gondolattal állnak egy platformon.³⁴ A „Horthy-rendszer rehabilitálása” azonban összességében értelmezhetetlen kérdés, hiszen a népbírósi pereket mégsem tekinthetjük Marosán Györgyhez méltóan egy „25 éves rendszer” feletti ítéletnek.

A rehabilitálás álproblémája helyett inkább a megértésre kellene helyezni a hangsúlyt. Szelke László Deborah Cornelius könyvéről szóló, említett recenziójában így fogalmazott: „A hazai és a nemzetközi történész szakma egy részében Magyarországról, mint a német érdekeket maradéktalanul kiszolgáló német csatlósállamról továbbra is makacsul élő képet

a magyar szuverenitás 1944-es elvesztése alkotmányos álláspont

a közismertebb tények, mint a legálisan működő ellenzéki pártok és ellenzéki sajtó, a lengyel vagy az olasz kérdésben megmutatókozó különutas magyar politika, a háborús menekültek befogadása, vagy a borzasztó és szégyenletes zsidótörvények becikkelyezésének, majd végrehajtásának sokáig sikeres halogatása mellett az angolokkal 1943. szeptember 9-én Konstantinápolyban megkötött fegyverszüneti megállapodás még tovább árnyalhatja.”³⁵ S valóban: ahogyan a jelenlegi vitában is mereven elutasító álláspontra helyezkedő szélsőliberális történész, Laczó Ferenc az öt évvel ezelőtti, német megszállásról szóló vitát összefoglaló tanulmányában elégedetten állapította meg: „A legtöbben, akik részt vettek a vitában, visszaautasították a szuverenitás elvesztésének gondolatát, és a magyarországi Holocaustért való magyar felelősséget hangsúlyozták.”³⁶ Ahogyan arra Laczó rámutatott, az akkori vitában egyedül jelen sorok szerzője nem foglalkozott a „felelősség” kérdésével, és egyedül ő volt, aki „megismételte az új, hivatalos álláspontot a szuverenitás elvesztéséről”. Megjegyezni kívánom,

32 *A magyar Quisling-kormány. Sztójay Döme és társai a népbírósi elött*, szerk. KARSAI László – MOLNÁR Judit, 1956-os Intézet, Budapest, 2005, 571, ill. 591.

33 MAROSÁN György: *Nincs visszaút*, ELTE ÁJK – Politikatudományi Tanszékcsoport, Budapest, 1988, 238.

34 Szegeden, a kommunista párt újjáalakításakor, a 1944. november 9-i értekezleten Gerő Ernő megfogalmazta a „Magyarország a hitleri Németország utolsó csatlósa” vádat, majd november 19-én Révai József nagy beszédben még keményebben, figyelmeztetően fogalmazott: „Az ország széthullik és ha a magyar nép nem mutatja meg, hogy érdemes arra, hogy kormánya legyen, azt sem érdemli meg, hogy visszanyerje szabadságát.”

35 SZELKE: *I. m.*, 1199.

36 LACZÓ Ferenc: *German Occupation or Hungarian Responsibility? A Hungarian Debate on March 19, 1944*, <https://www.academia.edu/6782717/German_Occupation_or_Hungarian_Responsibility_A_Hungarian_Debate_on_March_19_1944>.

hogy a magyar szuverenitás 1944-es elvesztése nem új – a Terror Háza Múzeum vonatkozó teremszövegében például 17 éve olvasható –, és nem „hivatalos”, hanem alkotmányos álláspont.

A továbbiakban három dologra szeretném felhívni a figyelmet, mivel a magyar állami vagy a magyar társadalmi felelősség kérdése bár kapcsolatban áll, de túl is mutat a megszállás kiprovokálásának vitáján.

Az első egy személyes tapasztalat. 2012-ben Ottawában, a kanadai Hadtörténeti Múzeumban egy panelbeszélgetésen vettem részt a magyar kormány által rendezett Raoul Wallenberg-emlékév keretében. A résztvevők egyike, Irving Abella, egy kanadai történészprofesszor a holokausztért való *kanadai* felelősséget hangsúlyozta, mivel a vészidőszak éveiben Kanada nem tervezvén változtatni fő etnikai profilján (WASP), nem kívánt bevándorlóként tekintett a zsidókra és nem is engedte be őket.³⁷ Megítélésem szerint ez az állítás még nem a migrációs krízis ideológiai előkészítéseként értelmezhető, hanem az általánosan észlelhető euroatlanti büntudatkeltési kultúra része. A konkrét esetben persze egy jogos történelmi kérdés, illetve messzire vezető filozófiai probléma is felmerül: hol van az a pont, ahonnan kezdve valakit „felelősnek” lehet nevezni?

A második, amire itt csak utalni tudok, hogy a zuglói nyilasok perének tanulmányozása közben derült ki számomra,³⁸ hogy a hatóságok akkor (1966–67-ben) és korábban is, a büntető eljárások folyamán szándékosan „lejjebb csavarták” a mentőtevékenységet végzők szerepét és jelentőségét. A „kilencmillió fasiszta” Rákosi-féle nézete ugyanis az egyszerű párttagok között is hatott, hát

Kollaboráció – Német megszállók és nyilaskeresztesek a Budai Várban, a Szent György téren (I. kerület) 1944. október 15-én, a nyilaspuccs napján (Fortepan)

37 Lásd könyv formájában: Irving ABELLA – Harold TROPER: *None is Too Many: Canada and the Jews of Europe 1933–1948*, Lester&OrpenDennys, Toronto, 1982.

38 Lásd MÁTHÉ ÁRON: *A zuglói nyilasok pere 1967*, Századvég, Budapest, 2014. (A Szerk.)

még az államparátus soraiban.³⁹ Azt, hogy az „utolsó csatlós” képe hogyan formálódott, Pál Zoltán az idei év elején megjelent tanulmányában tekintette át: „Sajnos, nem egyszer volt arra példa, hogy a rendszerváltás utáni balliberális pártokkal szimpatizáló hazai és külföldi szerzők a magyarság »kollektív felelősségéről« írtak. Leginkább a holokausztal kapcsolatos »össz nemzeteti bűnről« cikkeztek. Ezek a szerzők általában ugyanazt a sémát követték, mint Révai József 1946-os cikkének írásakor, vagyis tudatosan összemosták a Horthy-korszak egészét a német megszállás időszakával.”⁴⁰

Végül, harmadikként csupán fel szeretném hívni a figyelmet arra, hogy a '60-as évek közepétől fogva az NSZK – mint a Nagynémet Birodalom jogutódja – bíróságai a magyar részről benyújtott 62 ezer kártérítési igény esetében kifejezetten elismerték a német felelősséget. Még az igények benyújtása előtt a karlsruhei alkotmánybíróság, majd a benyújtást követően az eljáró tartományi bíróság, végül a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság is. Utóbbi 1976. július 1-jén kelt (RzW 1976/214 számú) jogerős ítéletében a következőket mondta ki: „Magyarország az 1944. március 19-én bekövetkezett német megszállásig szuverén volt, a zsidóság vonatkozásában folytatott politikája tekintetében független volt a Német Birodalomtól, következésképpen ezért saját, önálló felelősséggel tartozik. A német fennhatóság alá betagolt magyar állam ezen időpontot követően a zsidókkal szemben alkalmazott szabadságelvonásait német nemzetiszocialista erőszakcselekménynek kell tekinteni.”⁴¹

Sőt a nyugat-német szövetségi kárpótlási törvény eredetileg ennél is messzebb ment, mivel Magyarország (és Bulgária) esetében a faji alapú szabadságelvonások tekintetében 1941. április 6-át jelölte meg a német felelősség kezdő időpontjaként. A felelősség tekintetében tehát ismét azt láthatjuk, hogy

a magyar múltrol gondolkodók között van, aki pápább akar lenni a pápánál. De ha félretesszük a „felelősség” kérdését – amelyben a jelenlegi magyar tudományos kánon szerint Magyarország nem lehet „áldozat”, csak „tettes” –, akkor is érdemes az alábbi elég sarkos véleményt figyelembe venni a megértés jegyében. George Friedman amerikai stratégiai elemző, aki holokausztúlélő szülők gyermekeként született Budapesten, így fogalmazott: „Egy ember [Horthy], aki százezer zsidó megölésében működött együtt a németekkel, de talán nyolc-százezer töbit életben tartott még egy kis ideig, a legjobbat tette, amit el lehetett várni tőle.”⁴² Mondanom sem kell, hogy a fentiek nem csökkentik az 1944. március 19-e után a gettósításban, majd a deportálásokban közreműködő egyes magyar állami szervek tagjainak személyes felelősségét! Sőt a korábbi esetekben – a két körösmezői deportálás, illetve az újvidéki razzia – közreműködőket sem.

nekünk, magyaroknak a saját szemszögünkből érdemes nézni a történelmünket

SAJÁT SZEMSZÖG

Jó volna nem elfeledkezni arról, hogy a II. világháború Magyarország számára szűk, nagyon szűk ösvényt jelentett, amelynek a végén nem igazán látszott a menekülést jelentő kijárat. Gravitációs vonzások, belső kísértések és szándékos merényletek viszont egyaránt jellemezték ezt az egyre nehezebben járható ösvényt. Ahogy Allan Dulles, az amerikai hírszerzés főnöke fogalmazott egy táviratában: „Hungarians are past masters at walking tightrope”.⁴³ Azt sem szabad szem elől téveszteni, hogy a „jó” szerepét alakító britek és amerikaiak igazából klasszikus nagyhatalomként vívták meg ezt a háborút. Nekik akár még egy kis ország koncként odavetése is belefért. Nekünk, magyaroknak viszont a saját szemszögünkből érdemes nézni a történelmünket. ■

39 Sztanykovszky Tibor, a Tisza-gyilkosság egyik tettese, később kommunista vezető, a szegedi ideiglenes karhatalom egyik megszervezője 1944 novemberében így nyilatkozott: „Legokosabb volna egész Szegedet hatalmas drótkerítéssel körülvenni s csak azokat engedni ki ebből az internáló táborból, akik kellőképpen igazolják magukat.”

40 PÁL Zoltán: Az „utolsó csatlós”, avagy kísérlet Magyarország kollektív megbélyegzésére, Hítel 2019/2., 83.

41 Idézi MOHI Csaba: Magyar–német alku a „kárpótlásról”, BBC History 2019/4., 45.

42 George FRIEDMAN: Gyulladáspontok, ford. MELIS Pálma, New Wave Media, Budapest, 2015, 29. Friedman megjegyzése alapján ez a helyzet akár a zsidó tanácsok problémájához is hasonlítható lehet.

43 Idézi MESZERIC: I. m.